

УДК 811.133.1'373

Мартинюк О. М.

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З КОМПОНЕНТАМИ-НАЗВАМИ ОДЯГУ ТА ВЗУТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Статтю присвячено дослідженню фразеологічних одиниць із компонентом-назвою одягу, аксесуарів та взуття. Проаналізовано фразеологізми згідно з тематичною віднесеністю основного компонента. Доведено, що використання фразеологізмів сприяє економії мовних одиниць та надає експресивності висловлюванню.

Ключові слова: фразеологізм, компонент-назва, експресивність висловлювання.

Мартинюк О. Н. Фразеологические единицы с компонентами-названиями одежды и обуви (на материале французского языка). – Стаття.

Статья посвящена исследованию фразеологических единиц с компонентом одежды, аксессуаров и обуви. Проанализированы фразеологизмы согласно с тематической отнесенностью основного компонента. Доказано, что использование фразеологизмов способствует экономии языковых единиц и экспрессивности высказывания.

Ключевые слова: фразеологизм, компонент-название, экспрессивность высказывания.

Martyniuk O. N. Phraseological units with components-names of clothing and footwear (based on the French language). – Article.

The article investigates phraseological units with a component of clothing, accessories and shoes. The phraseological units are analyzed according to the thematic relatedness of the main component. It is proved that the use of phraseological units contributes to the language economy and provides expressivity of utterance.

Key words: phraseological unit, component-name, expressivity of utterance.

Щоб опанувати французьку мову, недостатньо просто вивчити слова, необхідно також вивчити фразеологічні звороти, які є важливими експресивними мовними засобами. Саме завдяки їм можна краще зрозуміти історію, культуру, звичаї та традиції французького народу. Фразеологізми характеризують усі сторони життя людини, її зовнішність, духовні якості, вчинки, звички, суспільну мораль, явища природи та ін. Фразеологізми використовуються в повсякденній мові, художніх творах, у публіцистиці. Вони надають висловлюванню виразності, слугують засобом творення образності.

В області фразеології французької мови вагомими є праці Ш. Балі, Ж. Марузо, А. Сеше, А. Греймаса, П. Гіро, В. Виноградова, В. Гака, А. Назаряна. Багато праць у цій галузі свідчать про підвищений інтерес мовознавців до поглибленого вивчення фразеології у структурно-семантичному, лінгвокультурологічному аспектах. Фразеологія відображає ужитково-емпіричний, історичний чи духовний досвід мовного колективу, який пов'язаний із його культурними традиціями [3, с. 13].

У творенні фразеологічного виразу важливу роль відіграють слова-компоненти, які впливають на цілісне значення фразеологічної одиниці. Такими компонентами можуть бути слова на позначення кольору, частин тіла, назви тварин чи птахів, етноніми, предмети одягу чи взуття.

У контексті означеної проблеми на матеріалі сучасної французької мови маємо на меті проаналізувати семантичні особливості фразеологізмів з елементами одягу та взуття.

Номінація одягу та взуття належить до найдавнішого прошарку лексики будь-якої мови, оскільки

ки вона супроводжує людину з моменту її вступу в соціум. Відповідно, вона є активною складовою частиною і у фразеологічній фундації мови.

Згідно з тематичною віднесеністю компонента-назви виділено фразеологізми з назвами одягу та його частин, аксесуарів (штани, куртка, сорочка, рукав, спідниця, шкарпетки, рукавиця, кишеня, краватка, ремінь); фразеологізми з назвами головних уборів (капелюх, кашкет); фразеологізми з назвами взуття та його частин (чоботи, підошва).

Найуживанішими компонентами на позначення одягу чи аксесуарів є:

veste: 1) *retourner sa veste = changer d'avis: Le maire de la commune avait dit qu'il ne ferait jamais alliance avec la gauche. Mais juste avant les élections, il a retourné sa veste* (Net); 2) *se prendre une veste = subir un échec*; 3) *tailler une veste à quelqu'un = nuire à la réputation de quelqu'un, en dire du mal.*

culotte: 1) *porter la culotte = assumer le rôle de l'homme dans un couple*; 2) *y laisser sa culotte = se ruiner.* В українському варіанті також наявний елемент одягу «залишитися без штанів», тобто опинитися без засобів існування.

jupe: 1) *porter la jupe = assumer le rôle de la femme dans un couple (pour un home).*

paletot: 1) *tomber sur le paletot de qn = intercepter brutalement quelqu'un par la veste pour le malmener, le critiquer.*

manteau: *vendre sous le manteau = vendre clandestinement.* В українській мові також є подібний вираз, де використовується лише елемент одягу (пола: край кожної з половин одягу (пальта, піджака і т. ін.), що розгортається спереду): *продавати з-під поли* (таємно, крадькома).

chemise: 1) *comme cul et chemise = très liées, pour des personnes* (нерозлийвода); 2) *mouiller*

sa chemise = se donner du mal pour faire qqch; 3) *changer (de qqch) comme de chemise* = changer très facilement (d'habitude, d'opinions), remplacer fréquemment (мінати як рукавички); 4) *donner sa chemise* = être très généreux (віддати останню сорочку); 5) *lever la chemise pour quelqu'un* = se priver pour qn.

col: *se pousser du col* = 1) chercher à se mettre en valeur; 2) se vanter, être prétentieux.

costume/costard: 1) *dans le costume d'Adam, d'Eve* = nu (в костюмі Адама та Єви); 2) *tailleur un costume (un costard) à quelqu'un* = lui faire une mauvaise réputation; se moquer de qqn, dire du mal de qqn.

chaussette: 1) *laisser tomber quelqu'un comme une vieille chaussette* = considérer qu'une personne n'a plus d'intérêt, l'abandonner; 2) *c'est du jus de chaussette* = un mauvais café, peu coloré, sans goût (Ех.: *Agatha se gara devant un fast-food et fit un grand sourire à sa voisine/Une bonne gaufre et un jus de chaussette, ça te dit ?* [8, с. 173]; 3) *avoir le moral dans les chaussettes* = l'avoir bas (занепасти духом).

manche: 1) *faire la manche* = mendier; 2) *se retrousser les manches* = se mettre au travail; 3) *avoir un atout dans la manche* = garder une possibilité d'agir supplémentaire; avoir un élément non encore dévoilé en réserve (information, argument par exemple). Подібний фразеологічний вираз є і в українській мові: *мати козир у рукаві* [4].

gant: 1) *aller comme un gant* = convenir parfaitement; 2) *prendre des gants avec qn* = parler ou agir avec précaution pour ne pas vexer; 3) *relever le gant* = accepter le combat; être prêt à riposter (кинути рукавичку); 4) *retourner (qqn) comme un gant* = lui faire complètement changer d'avis; 5) *se donner les gants de (qqch)* = s'attribuer le mérite de qqch, se flater de qqch [9].

poche: 1) *ne pas avoir les yeux dans sa poche* = être attentif, vigilant, avoir l'œil vif, saisir tout ce qui se passe autour de soi, voir ce qui est parfois caché; 2) *sans un sou en poche* = sans argent (вітер у кишнях свистить); 3) *mettre (avoir) qqn dans sa poche* = dominer qn; Gagner la confiance de quelqu'un (заткнути когось за пояс); 4) *ne pas avoir sa langue dans sa poche* = parler beaucoup et avec vivacité (Ех.: *Isabelle n'avait pas la langue dans sa poche. Même le directeur hésitait à lui faire une remarque car il craignait presque toujours une réponse désagréable*) [9]. У цьому прикладі, крім компонента «одяг (його частина)», використано також компонент на позначення частини тіла людини *langue* (за словом у кишню не лізти); 5) *se remplir les poches* = gagner beaucoup d'argent (le plus souvent une acquisition malhonnête) (набити кишень; у кишень бряжчить).

cravate: *se jeter un verre derrière la cravate* = boire un verre (d'alcool), у цьому прикладі *la*

cravate має значення *le gosier*. В українському варіанті використовується слово «комір» («залити за комір»).

bretelle: *se faire remonter les bretelles* = se faire rappeler à l'ordre, plutôt vivement («отримати на горіхи»).

ceinture: *se serrer la ceinture* = faire des économies («затягти пасок»).

écharpe: 1) *ceindre l'écharpe tricolore* = devenir maire; 2) *tenir ses bras en écharpe* = être inactif, paresseux (застаріла конструкція).

tablier: 1) *aller à qqn comme un tablier à une vache* = lui aller très mal («як корові сидло»).

Серед компонентів на позначення головних уборів найчастіше зустрічаються:

chapeau: 1) *Chapeau bas! Tirer son chapeau!* = marque la déférence, le respect ou l'admiration (скинути капелюха) (Ех.: *-Alors là, chapeau! souffra Agatha. Mais Milly n'avait pas le temps d'apprécier le compliment <...>* [8, с. 189]; 2) *sur les chapeaux de roués* = de manière très rapide; 3) *porter le chapeau* = avoir mauvaise réputation; être considéré comme responsable d'une faute, coupable d'un délit; 4) *enfoncer son chapeau* = prendre une résolution courageuse, hardie, dans quelque circonstance difficile, périlleuse; 5) *manger son chapeau* = se déjuger, se renier; convenir de s'être trompé; 6) *travailler du chapeau* = souffrir de troubles psychiques, être un peu fou, ne plus avoir toute sa tête (цей фразеологізм має походження з XIX ст., коли робітники, що виготовляли капелюхи з фетру (матеріал оброблявся за допомогою ртуті), страждали від психічних розладів); 7) *être collet monté* = être raide, guindé, pédant; être rigide sur les manières et les principes; affecter l'austérité, la prudence.

bonnet: 1) *mettre son bonnet de travers* = désigne une personne de mauvaise humeur (в українському варіанті використовується компонент-частина тіла: *встати з лівої ноги*); 2) *se monter le bonnet* = s'exciter, s'exalter; 3) *avoir la tête près du bonnet* = se mettre facilement en colère; 4) *gros bonnet* = personnage important; 5) *c'est bonnet blanc et blanc bonnet* = se dit de choses présentées comme différentes mais en réalité très similaires. Український фразеологізм, що позначає одне і те саме: «*Хоч верть-круть, хоч круть-верть*» або ж «*Не вмер Данило, так болячка вдавила*». Зустрічається також вираз із компонентом «взуття»: «*Два чоботи – пара*».

casquette: 1) *en avoir sous la casquette* = être intelligent; 2) *avoir plusieurs casquettes* = avoir plusieurs fonctions.

coiffe: 1) *être né coiffé* = avoir de la chance. У цьому прикладі *coiffe* позначає головний убір, «оболонка навколо голови у новонародженого», яка його захищає. В українській мові аналогом такого фразеологізму є вираз «*народитися у сорочці*», тобто мати щастя, шанс.

Аналіз досліджуваного матеріалу дав змогу виділити такі фразеологізми з компонентом «взуття»:

bottes: 1) *se tenir (être) droit dans ses bottes* = garder une attitude ferme et déterminée, sans plier; avoir la conscience tranquille (même à tort); 2) *avoir du foin dans ses bottes* = être riche; 3) *se fâcher à propos de bottes* = se mettre rapidement en colère sans raison; 4) *cirer, chausser, lécher les bottes de quelqu'un* = flatter bassement quelqu'un pour obtenir ses faveurs. В українській мові подібним фразеологізмом буде вираз «*лизати чоботи*» (підлабузюватися до когось, догоджати комусь). Можна також зустріти вираз із компонентом «шапка»: *ламати шапку* (запобігливо низько кланятися; принижувати себе); 5) *être à la botte de quelqu'un* = être totalement dévoué à quelqu'un, être prêt à obéir («*нід чоботом*» – бути у цілковитій залежності від когось); 6) *prendre ses bottes de sept lieues* = agir, aller rapidement.

baskets: 1) *être à l'aise dans ses baskets* = une sensation d'être bien; 2) *lâche-moi les baskets* = laisse-moi tranquille!

pantoufle: 1) *raisonner comme une pantoufle* = raisonner sottement; 2) *être sous la pantoufle de sa femme* = pour désigner un mari que sa femme gouverne.

souliers: 1) *être dans ses petits souliers* = avoir une sensation d'inconfort; être mal à l'aise.

escarpin (муфлі-лодочки): 1) *lever, jouer de l'escarpin* = s'enfuir.

chaussure: 1) *trouver chaussure à son pied* = trouver ce dont on a besoin; rencontrer la personne qui convient; 2) *avoir un clou dans sa chaussure* = avoir vécu, avoir de l'expérience.

souliers: 1) *Ne pas mettre les deux pieds dans le même soulier* = Se dit généralement d'une personne énergique et sachant prendre des décisions rapides (Ex.: *Juliette sait parfaitement s'organiser et ne perd pas son temps en discussions inutiles: il faut dire qu'elle n'a pas l'habitude de mettre les deux pieds dans le même soulier*).

pompe (муфлі): 1) *Marcher à côté de ses pompes*: = Faire du n'importe quoi.

talons (може позначати каблук, а також п'яту): 1) *avoir l'estomac dans les talons* = avoir très faim; 2) *jouer de l'épée à deux talons* = s'enfuir (аналог є і в українській мові – «*накивати н'ятам*»); 3) *tourner les talons* = se retirer, s'en aller, quitter (Ex.: *Depuis que Pascal m'a endommagé ma voiture, il n'ose plus me dire bonjour et quand il m'aperçoit, il préfère tourner les talons*).

sabot: 1) *avoir les deux pieds dans le même sabot* = être embarrassé, incapable d'agir; être passif, sans initiative.

semelle (нідошва): 1) *ne pas lâcher d'une semelle* = suivre quelqu'un de près; être toujours derrière quelqu'un; 2) *battre la semelle* = attendre en marchant

(ou faire les cent pas) («*ходити, чекаючи когось*»). Український фразеологізм «*бити чоботи (ноги)*» має дещо інше значення: «іти, ходити кудись, переважно даремно».

У виразі: *L'habit ne fait pas le moine* (L'apparence peut être trompeuse. Il faut s'abstenir de ne juger les gens qu'à leur apparence) зазначається, що одяг не є показником, за яким можна судити про людину, тобто «*Зустрічають по одягу, а проводжають по розуму*».

Таким чином, під час аналізу досліджуваного матеріалу виявлено, що труднощі перекладу фразеологізмів розпочинаються з їх розпізнавання в тексті, а також в умінні аналізувати їх мовні функції. Для вдалого перекладу фразеологічної одиниці необхідно добре знати не лише дві мови, але й бути здатним аналізувати культурно-історичні і стилістичні аспекти оригінального тексту, зіставляючи їх із можливостями мови і культури.

Варто зазначити, що невільна (фразеологічна) сполучуваність компонентів фраземи не допускає їх довільної заміни (тобто їх компоненти не можуть замінюватися словами-синонімами), оскільки внутрішня фразеологічна сполучуваність визначається не лише лексико-семантичними властивостями словесного знака, а й різними психолінгвістичними факторами, в основі яких найчастіше лежать певні асоціативні процеси у мисленні людини, викликані актуалізацією тих чи інших сем у смисловій структурі слів-компонентів. Таким чином, фразеологічні єдності є семантично неподільними одиницями, цілісне значення яких умотивоване значенням компонентів. Тому, навіть знаючи звичайне значення кожного слова, ми не можемо завжди легко зрозуміти значення фразеологізму. Наприклад, якщо сказати: «*il porte le chapeau*», це не означає буквально людину з капелюхом, але відповідно до контексту позначає людину, яка винна у чомусь.

Фразеологічні одиниці мають прихований сенс. Носії мови знають, розуміють його, а для іноземців він часто стає лінгвістичною загадкою. Саме тому фразеологічні звороти є найскладнішою в семантичному плані групою мовних одиниць для тих, хто вивчає іноземну мову. Ось чому фразеологізми викликають труднощі у читанні художніх текстів, а також газет, журналів, у розумінні розмовної мови.

Фразеологізми відіграють важливу роль у поповненні словникового складу мови, а також у способах вираження людської думки в різних контекстах або стилях. Фразеологізми мають складну лексико-граматичну структуру, в утворенні якої грають роль екстралінгвістичні й інтралінгвістичні чинники, які зумовлюють «національний характер» фразеологічних одиниць [2, с. 184].

Недостатньо лише добре знати значення певного фразеологічного виразу, необхідно також вдало використати його у мовленні відповідно до контексту, беручи до уваги ситуацію висловлювання

та цільову установку. Такі вирази мають прагматичне значення: виразити почуття, продемонструвати своє ставлення до певної події або ж спровокувати якусь реакцію у співрозмовника. Слухач або читач сприймає почуте або прочитане зовсім інакше, підключаючи свою уяву і вловлюючи весь спектр образів і емоційних одиниць, що закладені у виразі. А це сприяє сильнішому співпереживанню. Тому правильне і влучне використання фразеологічних зворотів дає змогу проявити свій розум, вміння дотепно і точно висловлюватися, уникати штамів і обирати серед багатьох стійких виразів один, найбільш доцільний.

Отже, на основі проведеного аналізу ми прийшли до висновку, що у французькій мові є значна

кількість фразеологізмів, що містять назви предметів одягу та взуття, які сприяють збагаченню словникового складу французької мови.

Використання фразеологізмів дає адресату можливість економії мовних одиниць та зусиль, одночасно сприяє наданню інформативності й експресивності висловлюванню, вираженню ідеї без додаткових пояснень та використанню додаткових мовних засобів комунікативного простору. Без фразеологізмів (як і без інших засобів мовлення) мова була би сухою та занадто офіційною.

Перспективи подальшого дослідження полягають в аналізі професійних фразеологічних одиниць, які належать до різних сфер людської діяльності.

Література

1. Назарян А. Фразеология современного французского языка / А. Назарян. – М. : Высшая школа, 1987. – 288 с.
2. Потреба Н. Фразеологічні одиниці з компонентом кольору у французькій мові / Н. Потреба // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2012. – Вип. 65. – С. 182–184.
3. Телия В. Типы языковых значений: Связанные значения слова в языке / В. Телия. – М. : Наука, 1981. – 269 с.
4. Словник фразеологізмів української мови / уклад.: В. Білоноженко, І. Гнатюк, В. Детчук, Н. Неровня, Т. Федоренко. – К. : Наукова думка, 2003. – 1096 с.
5. Gonzalez I. La phraséologie du français / I. Gonzalez, A. Rey. – Toulouse : Presses Universitaires du Mirail, 2002. – 231 p.
6. Hausmann F.-J. Tout est idiomatique dans les langues / F.-J. Hausmann // La locution entre langues et usages. – Fontenay Saint-Cloud : ENS, 1997. – P. 277–290.
7. Grossmann F. Quelques pistes pour le traitement des collocations / F. Grossmann, A. Tutin // Les collocations: analyse et traitement. – Amsterdam : Travaux et recherches en linguistique appliquée de Werelt, 2003. – P. 5–21.
8. Levy M. Une autre idée du bonheur / M. Levy. – Paris : Robert Laffont, 2014. – 401 p.
9. Locutions phraséologiques [Ressource électronique]. – Accès : <http://www.linternaute.com/expression/langue-française>.